

Եւ մի՞թէ այսպիսի մարդկան խիղճը իրենց չափեր մոլորութեան ճամբու մէջ ըլլալնին . մի՞թէ չէ՞ն գիտեր թէ Բստուծոյ արդարութիւնը ամենուին վրայ կը տիրէ . և թէ անիրաւ գործքը կամ առաջ չերթար , և կամ առաջ ալ երթայ անիրաւութիւն ընողը՝ այն անիրաւութեան պտուղը չվայելեր , և թէ վայելէ ալ քիչ մը ատեն՝ ետքը հարկւրապատիկ անոր պատիժը պիտի քաշէ . չէ՞ն տեսներ թէ անիրաւ մարդկանց վերջն ինչ եղեր է : Հեռուն չերթանք . ամէն մարդ իր ճանցածներէն անիրաւութիւն զրկանք ընողները աչքերնին առջեւ բերեն . աս մարդը նա մարդը որ սանկ անիրաւ էին անանկ անիրաւ էին , ինչ եղան . յանկարծ ամէն բան թողին գնացին , շահածներնէն ինչ բան հետեւնին տարին . միայն իրենց գործքը իրենց առջեւն գնաց , ու ան գործքերնին զիրենք պիտի դատէ : Բրդեօք ինչ կարծէք , անոնք հիմա ախ վախ չէ՞ն ըներ ու ըսեր՝ թէ երանի թէ ջրոյ մէջ թաթխած չոր հաց ուտէինք , երանի թէ մարդ երեսնիս չնայեր , երանի թէ ամենէն նախատուած անծանօթ ըլլայինք , երանի թէ անիրաւ խօսք մը ըսելու և գործք մը ընելու ատեն բերաննիս կապուէր , ձեռքերնիս չորնար , երանի թէ որոնց որ անիրաւութիւն ըրինք զօրանային ու աշխարհիս մէջ հարկւրապատիկ մեզի չարիք հատուցանէին , որ ան կրած թշուառութիւններնէս գուցէ աշուրնիս բացուէր , խեղճերնիս գլուխնիս դար , ու Բստուծոյ ճամբան մտնայինք . հազար ափսոս . . . Եւ դեօք աւետարանին մէջի մեծատան պէս չէ՞ն աղաչեր Բստուծոյ թէ մեռելներէն մէկուն յարութիւն տուր՝ որ երթայ մեր տունը քարոզէ որ ճամբանին շտկեն , խեղճերնին գլուխնին ժողվեն : Պատասխանն ալ յայտնի է , թէ Բնոնք որ խօսք հասկընալու , խօսք մօտիկ ընելու միտք չունին , մեռելներ ալ յառնեն , հրեշտակներ ալ անոնց երթան , սնոնք դարձեալ իրենց ծուռ ճամբէն ետ կենալիք չունին :

(ՄԱՅԱՅՆ ՈՒՐԻՇ ԱՅԳԱՄ)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հումպոյր :

Եւ մարդս բոլոր կեանքը ուսման մէջ անցընելով , գիտութիւնները շատ ծաղկեցուց ու գրեթէ Եւետոնին , Եւ փրասին , Եւ յայնիցին ու Տէքարթին չափ անուանի եղաւ . իրեն գործքերը նախ Վաղղիայի մէջ տպուեցան ու տարածուեցան , ետքը Վերմանիայի մէջ և ուրիշ տեղուանք :

Հումպոյթին անունը շատ մեծ է իրեն մեծամեծ ճանապարհորդութիւններուն համար . ուրիշներուն վախնալով կամ չկրնալով չորած ճամբորդութիւնները՝ ինքը ըրաւ , ու բնութեան մէջ նոր նոր բաներ գտնելու համար ու շատ բաներու պատճառները իմանալու համար՝ ճամբորդութեանց մէջ մեծ ներդրութիւններ քաշեց . անծանօթ աշխարհքներ պտըտելով ու վայրենի ժողովուրդներու մէջէն անցնելով՝ կերթար լերան մը բարձրութիւնը կամ անդունդի պէս տեղերու խորութիւնը կը չափէր , օդերեւոյթներու վրայ քննութիւններ կ'ընէր , աստղերը կը դիտէր : Եւ բաներս ընելու համար պէտք է որ մէկը ուսման մեծ սէր ունենայ ու ինք զինքը անոր նուիրած ըլլայ :

Հումպոյթ երբոր որոշեց որ ճամբորդութիւն ընէ Հարաւային Եւրոպային մէջ , ուղեց որ Եւմէ Պօնիփան անունով անուանի մարդը իրեն ընկեր առնէ . երբոր աս բանիս համար անոր գնաց՝ անիկայ շատ սիրով յանձն առաւ որով 1799ին յուլիսի ամսուն մէջ երկուքը մէկէն Վորոննէն ճամբայ ելան : Երկու տարի անցուցին Եւրոպայու սիան , Կոնստանտնուպօլիս , Կոնստանտնուպօլիս և քննելու համար . Վոնստանտնուպօլիսի հրաբուխը գացին տեսնալ , ու Վիստարապոսոյ ըսուած՝ Եւրոպայի ամենէն բարձր լերան գագաթը ելան :

Հոռնկոյք :

ամիս մը աշխատելէն ու սաստիկ նեղութիւններ քաշելէն ետեւ : Ի՞նչ լեռան ձիւնապատ գլխին վրայ գտան պորփիւր քարէ ահագին ժայռ մը . և շատ փորձեր ըրին լեռան գլուխը՝ իրենց հետ բերած բնաբանական գործիքներով :

Ի՞նչ լեռը ծովուն երեսէն 19,500 ոտք բարձր էր , և չորս դին ապառաժներ , լեռներ ու փոսեր կային . հումայոլթ իւրաւ իր ընկերովը լեռան բարձր գլուխներէն մէկուն վրայ ելաւ , բայց Վիլմ պորասսոյին մէջ տեղի գազաթը՝ որ դեռ իրենց կեցած տեղէն 2140 ոտք բարձր էր , չկրցաւ ելլալ . վասն զի սառուով ու ձիւնով ծածկուած և ամպերու մէջ կորսուած էր , ուստի ելլելն ալ անկարելի : Բայց աս երկու կտրիճ՝ ճանապարհորդներուն ելած տեղը ան աստիճան ցուրտ էր , որ հազիւ թէ շունչ կ'առնուէր . իրենց աչուրներէն , քիթերէն , աւանջներէն նաեւ շրթունքներէն արիւնը կը կաթկըթէր . սակայն ասոնք մինչև որ իրենց ընելու փորձերը չկատարեցին , և առնելու չափերնին ճիշտ չափին , լեռնէն վար չիջան :

Ի՞նչ մեծ ճամբորդութենէն ետեւ Փերու գացին , բոլոր ի՞նչ Սպանիան պտըտեցան , ու հոն տարի մը անցնելէն ետեւ Սեքսիքոյ եկան ապրիլի մէջ 1803ին : Հոս ալ քիչ մը ատեն ասդիս անդին քաշելէն ետեւ հումայոլթ Սիւացեալ Վահանները եկաւ , անկէց ալ վեց տարի ճամբորդութիւն ընելէն ետեւ , Վաղդիա անցաւ : Եւստի տաժանելի աշխատանքներ քաշելով սաստիկ տկարացեր էր , բայց հանգստեան ետեւէ չեղաւ , հապա ճանապարհորդութեան ատեն ինչ բաներ որ հաւաքեր էր , սկսաւ զանոնք կարգի դնել . և շատ գրուածքներ տպելով հրատարակեց , որոնց մէջ անուանի է կենդանաբանութիւնը և բուսաբանութիւնը որուն մէջ Բերիկայի 4000 տեսակ բուսոցը վրայ կը խօսի . բաց ասոնցմէ շատ տեսակ հանքերու վրայ ալ զրած ու տպած բաներ ունի : Եւ աշխարհացոյցին վրայ ալ շատ սրբազրութիւններ ըրաւ ու անծանօթ տեղերու վրայ տեղեկութիւններ գրեց : Հոս աւելորդ կը սեպենք իրեն բոլոր գրքերը մէկիկ մէկիկ յիշելը որ խիստ շատ են :

Իրեն աշխատասէր ու իմաստուն ընկերը Լ՝մէ Պոնփլան՝ որն որ Լ՝մերիկայ թողուցեր էր, որպէս զի դեռ անստոյգ բաներուն վրայ տեղեկութիւններ առնէ ու նոր նոր բաներ քննէ, ասիկայ երբոր աս մտքով Փարակուայ կերթայ, հոն տեղի իշխանը կը բռնէ զինքը ու բանտ կը դնէ :

Լ՝ս բանիս լուրը երբոր Լ՝արոպայ հասաւ, շատերուն մեծ ցաւ եղաւ, թէ այսպիսի արդիւնաւոր մարդ անպարտ տեղը բանտարկուի, ու մէկը մէկալը սկսան ասոր ճարը մտածել : Փարակուայի իշխանը լսելով թէ աս բանս եւրոպացւոց շատ ծանր եկեր է, վախցաւ որ չըլլայ թէ անոնց հետ թշնամանալով իրեն փնաս մը հասնի . ուստի Լ՝մէ Պոնփլանը բանտէն ազատեց ու հրամայեց որ Փարակուայէն դուրս ելլայ, որն որ մէկէն Լ՝արոպա անցաւ հետը մէկ տեղ նոր նոր տեղեկութիւններ ու գրուածքներ բերելով :

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՏՆԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Բ. Բնակարանի ընտրութիւն . — Խոհանոց ու իր կարասիները . — Խոհանոցի կարգ ու մարդարար :

Լ՝ԵՆՈՒԹՈՒՏՔԻՒՄ հաշուէն ետեւ առջի հարկաւոր բանը բնակարանին կամ տան ընտրութիւնն է, որն որ պիտի նայիս որ քու ընտանեացդ գործոցը ու թուոյն յարմար, ծանօթներու ու բարեկամներու մօտ, ու օդին կողմանէ առողջ ու սրտաբաց, միանգամայն լաւ պաշտպանեալ ու կոկիկ ըլլայ . և եթէ կարելի է հարաւային կամ արեւմտեան կողմը ըլլայ . աս ընտրութիւնս շատ մտադրութեամբ ընելու է, որովհետեւ նախ վատառողջ բնակարանը շատ տեսակ հիւանդութեանց պատճառ կ'ըլլայ, իսկ կարգաւորեալ բաժանմունք չունեցող տունն ալ նեղութիւն, անհամբերութիւն ու ժամանակի կորուստ

կը պատճառէ . իսկ երկուքը մէկ որ ըլլայ ծախուց վրայ ալ մեծ տարբերութիւն կ'ընէ, թէպէտ և բուն վարձը թէթեւ ալ ըլլայ : Լ՝մենէն աւելի անանկ տուն մը ընտրես որ երկայն ատեն հոն կարենաս բնակիլ, վասն զի փորձով ալ իրաւ ելած է Ֆրանքլինին ան խօսքը որ կ'ըսէ, Իրեք անգամ տուն փոխելը այնչափ սուղի կը նստի որչափ մէկ կրակ մը : Լ՝րկայն ատեն կեցած ու վարժած տանդ մէջ ամէն բան դիւրաւ կրնաս ընել, և ըրած նորոգութիւններդ կրնաս վայելել . և միանգամայն երկայն ատեն կեցած տեղոյդ հետ սիրտդ ալ կը կապուի աղուոր յիշատակներով . ուստի խրատ կուտամ որ տուն մը ամենայն կերպով քննելէն ու տեսնելէն առաջ չվարձես, բայց եթէ կարգէ դուրս կարօտութեան մը համար :

Տան մը առջի հարկաւոր բանը խոհանոցն է . նայէ որ գետինը աղիւսով կամ քարով պատած ըլլայ, որ երբեմն երբեմն կարենաս լուալ . ոչ շատ պզտի ըլլայ, այնպէս որ մէջը շարժելու ու կարասիքը դնելու տեղ չըլլայ, ու մուխը և հոտը ներս մնալով օդը ապականէ, և ամէն բան իր մասնաւոր տեղը չունենալով խառնափնդոր ու աղտոտ երեւայ ու ծուխով պատերն ու պատահանները սենան . և ոչ ալ այնչափ մեծ որ ծառայից նեղութիւն ըլլայ, ու չտաքնայ . բայց աս վերջինս աս աղէկութիւնը ունի որ լուացարանի համար ալ կը ծառայէ, որ շատ դիւրին ու շահաւոր կ'ըլլայ :

Լ՝յոհանոցին վառարանները գետնէն բարձր պէտք է ըլլան, որպէս զի շատ ծուելու ելելու պէտք չըլլայ . և միանգամայն ան վառարաններուն տակի կամ մարներէն ոմանք կրնան ածուխ ու փայտ դնելու գործածուիլ, ոմանք ալ կերակուրները տաք պահելու, որոնք պնակով վառարանին քովը դրուելով՝ կրնան ճաթիլ ու կերակուրն ալ անհամբերել : Լ՝ առարաններուն վրայի ծակերը այլ և այլ մեծութեամբ պէտք է ըլլան գործածուելու սաներուն ու պտուկներուն համեմատութեամբ . իսկ հովահրելու